

Neolit i wczesna epoka brązu

ANDRZEJ PELISIAK

SPRAWOZDANIE Z BADAŃ WYKOPALISKOWYCH
PRZEPROWADZONYCH NA OSADZIE KULTURY
PUCHARÓW LEJKOWATYCH NA STAN. 1 W DOBRONIU,
WOJ. SIERADZKIE, W LATACH 1982-1983

Badania wykopaliskowe, rozpoczęte w 1982 r. na osadzie kultury pucharów lejkowatych (dalej KPL) w Dobroniu na stan. 1, woj. sieradzkie, stanowią etap prac mających na celu określenie charakteru osadnictwa neolitycznego nad rzeką Grabią. Prowadzone na tym terenie badania powierzchniowe doprowadziły do ujawnienia wielu punktów osadnictwa neolitycznego, przy czym większość z nich związana jest z KPL¹. Już wstępna analiza materiału wskazuje, że datowanie tych stanowisk mieści się w granicach rozwiniętej i schyłkowej fazy wióreckiej oraz wczesnego etapu fazy lubońskiej wg tradycyjnego podziału chronologiczno-terytorialnego grupy wschodniej KPL².

Osada KPL w Dobroniu na stan. 1 odkryta została przez uczestników wycieczki z gimnazjum pabianickiego w 1927 r. Materiały wstępnie zostały zinterpretowane przez J. Dylika a obecnie znajdują się w Muzeum Archeologicznym w Poznaniu i Państwowym Muzeum Archeologicznym w Warszawie³.

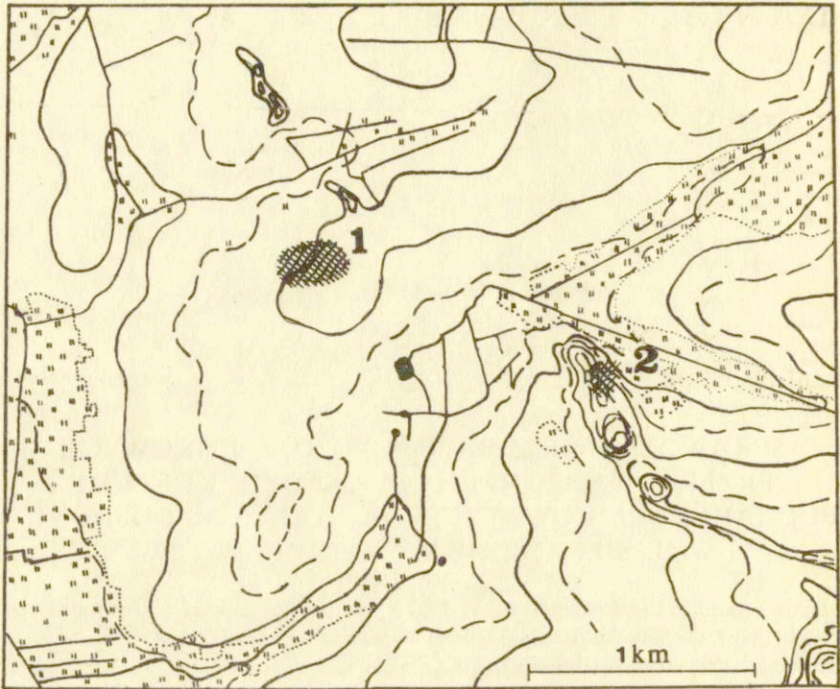
Stanowisko położone jest na wydmie zalegającej w południowej części wyniesienia wapiennego pokrytego utworami lodowcowymi, o miąższości od 0,5 do 5-6 m (ryc. 1). Wydma ta stanowi odgałęzienie wału wydmorego biegnącego od wsi Markówka do Ldzania, gdzie łączy się z kompleksem wydym pierścieniowatych zalegających po obu stronach rzeki Grabi. Osada zlokalizowana jest na półwyspie otoczonym obecnie rozległymi terenami podmokłymi i bagienno-torfowymi, stanowiącymi zaplecze prawego dorzecza Grabi (ryc. 2).

Uwzględniając obecną zabudowę, stanowisko leży w obrębie wsi Dobroń, na terenie cmentarza rzymskokatolickiego oraz w jego bezpośrednim sąsiedztwie. Na podstawie rozrzu tu materiału, uwzględniając część zniszczoną przez cmentarz, powierzchnię stanowiska szacuje się na 5-6 ha, przy czym składa się ono z kilku oddalonych od siebie o kilkadziesiąt metrów części.

¹ Badaniami powierzchniowymi objęto całe dorzecze Grabi. Większość prac wykonana została pod kierunkiem autora w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski.

² K. Jażdżewski, *Kultura pucharów lejkowatych w Polsce Zachodniej i Środkowej*, Poznań 1936.

³ „Z otchłani wieków” R. III, 1928, z. 1, s. 15; Z. Rajewski, *Nowe nabytki Działu Prehistorycznego Muzeum Wielkopolskiego w Poznaniu w latach 1926-1927*, Prz. Arch., t. IV: 1929-1933, s. 255; Jażdżewski, *Kultura...*, s. 140-142.

Ryc. 1. Osadnictwo KPL w okolicach Dobronia

1 – Dobroń, stan. 1; 2 – Dobroń, stan. 28

Funnel Beaker settlement in the environs of Dobroń

1 – Dobroń, site 1; 2 – Dobroń, site 28

Badania przeprowadzone w latach 1982-1983 miały na celu rozpoznanie charakteru stanowiska oraz szerokiego zaplecza środowiskowo-osadniczego⁴.

Uchwycono i przebadano w całości dwie części stanowiska, stanowiące autonomiczne jednostki funkcjonujące w ramach większej całości (osady). Oznaczono je jako A (badania 1982 r.)⁵ i B (badania 1983 r.)⁶.

Część A. Na powierzchni 600 m² odkryto dwie chaty o konstrukcji słupowej, 6 jam o charakterze gospodarczym, szereg dołków posłupowych nie związanych z konstrukcją chat (ryc. 3) oraz bogaty inwentarz zabytków ruchomych KPL.

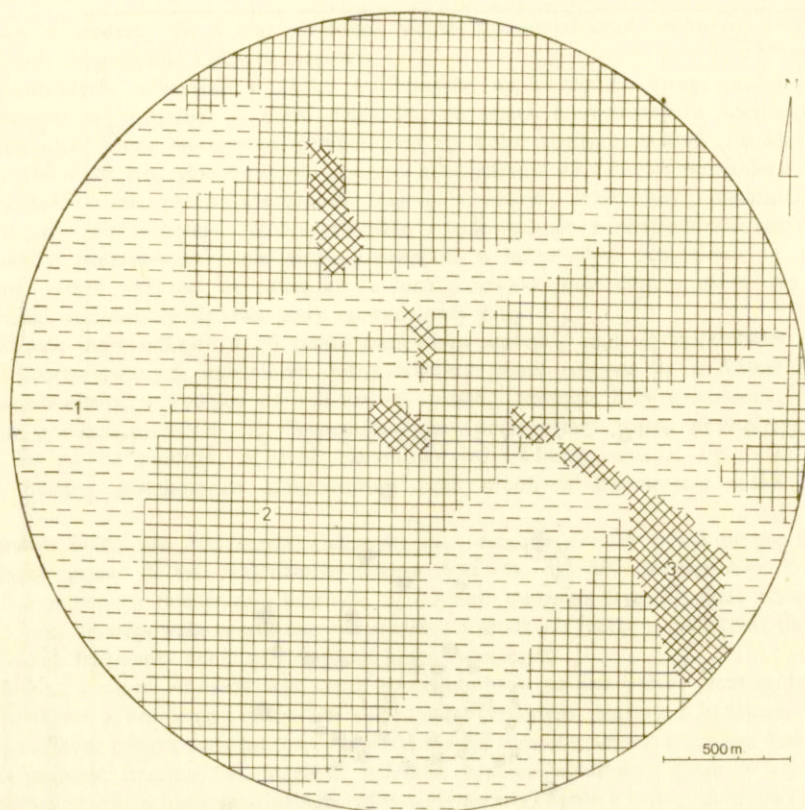
Stratygrafia. Pod warstwą próchnicy o miąższości 25-45 cm znajdowała się warstwa piasków eolicznych o miąższości 5-8 cm pokrywająca poziom osadniczy silnie nasycony zabytkami. Warstwa kulturowa zalegała na piaskowym calcu, w którym widoczne były ślady przestrzennego zagospodarowania terenu. Dzięki temu układowi warstw, badana część stanowiska zachowała się w stanie nienaruszonym z niezakłóconym układem zabytków ruchomych.

Chata 1. W pierwotnym kształcie postawiona na planie prostokąta z bokami o długości 5,5 m i 4 m. Od wschodu i południa znajdują się dwie przybudówki, z których południowa mogła pełnić funkcję przedsionka. Wewnątrz przy ścianie zachodniej znajdowało

⁴ Opracowywana jest rekonstrukcja środowiska naturalnego okolic Dobronia.

⁵ A. Pelisiak, *Dobroń, stan. 1, woj. sieradzkie, badania 1982*, Informator Archeologiczny. Badania 1982, Warszawa 1983, s. 28-29.

⁶ A. Pelisiak, *Dobroń, stan. 1, woj. sieradzkie, badania 1983*, Informator Archeologiczny, Badania 1983 (w druku).

Ryc. 2. Podstawowe strefy roślinności w okolicach Dobronia:

1 – strefa roślinności bagiennej (bagna i tereny podmokłe); 2 – las mieszany (piaszki gliniaste i słabogliniaste); 3 – las iglasty (piaszki eoliczne)

Basic vegetation zones in the environs of Dobronia:

1 – zone of swamp vegetation (swamps and wet ground); 2 – mixed forest (clayey sands and sand with small admixture of clay); 3 – coniferous forest (eolic sands)

się palenisko. W obrębie powierzchni wyznaczonej przez dołki posłupowe stwierdzono ciemniejsze przebarwienie podłoża (szczególnie intensywne w pobliżu paleniska), o miąższości 20-35 cm. Jest ono najprawdopodobniej efektem rozkładu i wdeptywania przez mieszkańców chaty drobnych szczątków organicznych. Dołki posłupowe na planie były okrągłe, o średnicy 25-40 cm, głębokość ich wahała się od 25 do 65 cm od poziomu identyfikacji. Ruchomy materiał zabytkowy składał się z licznej, choć w większości przypadków silnie rozdrobnionej ceramiki, zabytków krzemiennych (nieliczne narzędzia, wśród których przeważają drapacze), kulistych rozcieraczy kamiennych, dużej ilości polepy (w tym z odciskami elementów konstrukcyjnych), drobnych fragmentów kości zwierzęcych oraz węgla drzewnych (szczególnie w palenisku).

Chata 2. Na planie zbliżona do prostokąta. Wymiary 5,3 × 4,5 m. Wewnątrz znajdowała się warstwa przedeptalskowa o cechach analogicznych do występujących w chacie 1, o miąższości 10-15 cm. Dołki posłupowe na planie okrągłe, o średnicy 30-40 cm, głębokości do 45 cm poniżej poziomu identyfikacji. Ruchomy materiał zabytkowy składał się z licznych drobnych fragmentów ceramiki, przedmiotów krzemiennych, kulistych rozcieraczy kamiennych, licznych grudek polepy, także z odciskami elementów konstrukcyjnych (plecionka

Ryc. 3. Dobroń, stan. 1, część A

1 – dolki postłupowe; 2 – zarysy jam; 3 – paleniska; 4 – chaty; 5 – warstwa wdeptywania szczątków organicznych; 6 – polepa; 7 – nieprzeplatana glina

Site 1, part A

1 – postholes; 2 – outlines of pits; 3 – hearths; 4 – houses; 5 – layer of organic remains; 6 – daub; 7 – unburnt clay

z patyków o średnicy do 5 cm), drobinek węgla drzewnego oraz drobnych, bardzo źle zachowanych fragmentów kości zwierzęcych.

Z pozostałych, odkrytych w części A obiektów, na szczególną uwagę zasługuje jama nr 3. Stanowi ją zagłębione w ziemi palenisko, na planie nieregularne, z soczewką węgla drzewnych otoczonych intensywnie przepalonym na kolor ceglastoczerwony piaskiem. Jego wymiary 180 × 210 cm, głębokość od poziomu identyfikacji 45 cm. W wypełnisku znajdowały się dość liczne, przeważnie drobne fragmenty naczyń, przedmioty krzemienne (kilka przepalonych), grudki polepy. Wokół paleniska znajdowało się 5 nieregularnie rozmieszczonych dołków postłupowych. Ilość węgla drzewnych, a także silnie przepalony na znacznej przestrzeni piasek wskazuje, że palenisko to funkcjonowało przez dłuższy okres. Na zachód od paleniska znajdowały się dwa płyty niewypalanej gliny.

Pozostałe jamy odkryte w tej części stanowiska spełniały najprawdopodobniej rolę do-
różnie wykorzystywanych śmietników. Ich kształt na planie rysował się w formie zbliżonej do koła lub elipsy, o średnicy do 170 cm. W profilu wszystkie były nieckowate, o głębokości nie przekraczającej 60 cm. Wypełniska jam tworzył szary piasek nieznacznie wyróżniający się na tle podłoża. Materiał zabytkowy był nieliczny, składał się z fragmentów naczyń, polepy, przedmiotów krzemienianych oraz drobnych fragmentów kości zwierzęcych.

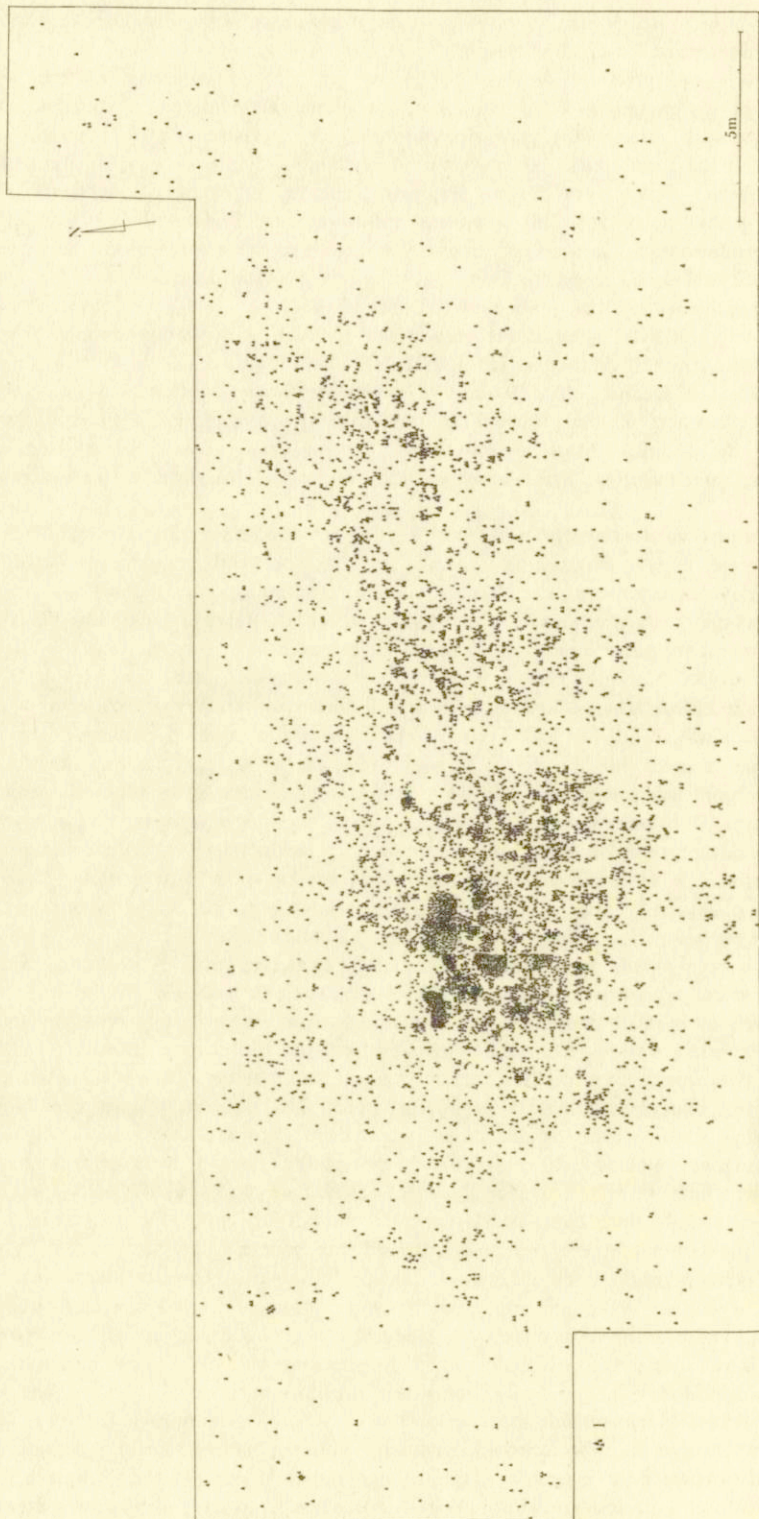
Warstwa kulturowa dostarczyła większości ruchomego materiału zabytkowego. Odkryto tu w sumie ponad 6 tys. fragmentów naczyń (ryc. 4), ok. 800 przedmiotów krzemianianych, 17 kamiennych rozcieraczy, kamienie ze śladami gładzenia (ryc. 5), dużą ilość polepy (ryc. 3), która występowała przeważnie w niewielkich grudkach (także z odciskami plecionki), liczne drobne fragmenty silnie zniszczonych kości zwierzęcych.

Ceramika z części A osady (ryc. 6, 8, 9) reprezentowana jest przez: puchary lejkowate różnej wielkości z kołnierzem silnie lub słabo wyodrębnionym; amfory z brzuścem w przybliżeniu kulistym i walcowatą lub lekko rozchylną na zewnątrz szyjką z uchami kolankowatymi na łańcuch brzuśca lub w partii przejścia brzuśca w szyjkę; flasze z kryzą (niejednokrotnie zdobioną nacięciami); pucharowe naczynia workowate z listwą zdobioną ornamentem paznokciowym lub palcowym pod wylewem oraz charakterystycznym, polegającym na obrzuceniu rozwodnioną gliną, opracowaniu powierzchni zewnętrznej; naczynia miniaturowe w kształcie amforek z lekko na zewnątrz rozchylną szyjką; miniaturowe misy; duże puchary z listwą plastyczną umieszczoną 4-5 cm poniżej wylewu, na słabo wyodrębnionym lekko rozchylnym kołnierzu; różnej wielkości misy półkuliste.

Zdobienie naczyń składa się z rzędów słupków odcisniętych poniżej krawędzi, motywu drabinki na brzuścu, trójkątów zwisających w dół przedzielonych ukośnymi liniami rytymi, listw plastycznych zdobionych dodatkowo ornamentem paznokciowym lub szczypanym, umieszczonych pod krawędzią wylewu. Cechami charakterystycznymi zdobnictwa ceramiki są elementy genetycznie związane z kręgiem kultur neolitycznych strefy leśnej. W ich skład wchodzi: nacinanie krawędzi naczyń, ornament sieciowy, ornament składający się z pasm linii falistych wykonanych trój-, czwór- oraz pięcioletnym grzebykiem. Powierzchnie większości naczyń są silnie wygładzone, niekiedy do połysku. W przypadku naczyń workowatych i części pucharów powierzchnie wewnętrzne są wygładzone, zewnętrzne chropowate. Cechą specyficzną części naczyń są wklęsłe dna, charakterystyczne dla naczyń lepionych na podstawie z warstwą podsypki piaskowej oddzielającej podkładkę od dna naczynia.

Odkryto także: przęśliki i ich fragmenty (płaskie lub dwustożkowate) niezdobione; jedną zachowaną w całości łyżkę glinianą (ryc. 10) oraz fragmenty kilku innych – wszystkie wykonane niestarannie z charakterystycznym żeberkiem w części dolnej na stronie zewnętrznej; małe, wielkości napařtka, niedbale, jakby wyniecione jednym palcem miniaturki naczyni oraz prawdopodobnie nożkę figurki, wszystkie pozbawione jakichkolwiek zdobień.

Wśród zabytków krzemianianych reprezentowane są surowce: narzutowy kredowy, czekoladowy, kredowy wołyński, świeciechowski, pasiasty, jurajski nadwarciański i jurajski podkrakowski. Podstawową ilość materiału krzemianianego stanowią odłupki i ich fragmenty oraz zachowane w całości i częściowo wióry. Wśród narzędzi przeważają drapacze (przeważnie

Ryc. 4. Dobroń, stan. 1, część A
/ - rozrzut ceramiki w warstwie kulturowej

Site 1, part A

/ - distribution of pottery in the cultural layer

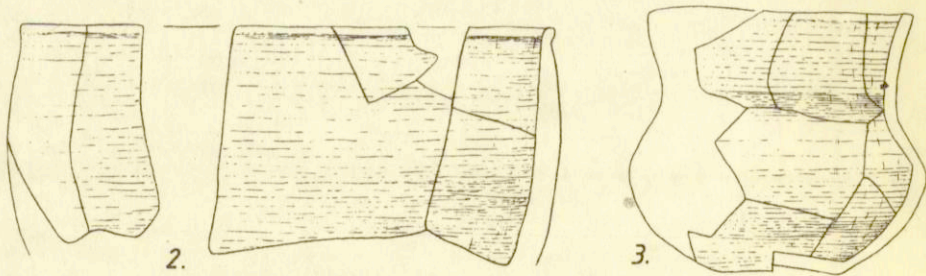
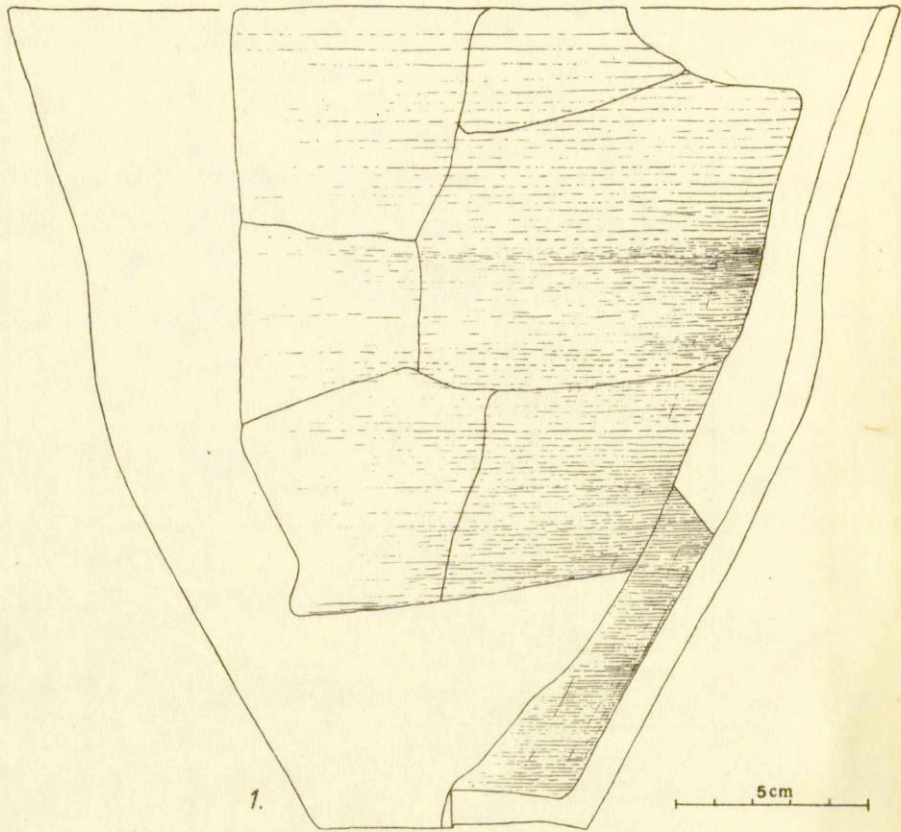

Ryc. 5. Dobroń, stan. 1, część A

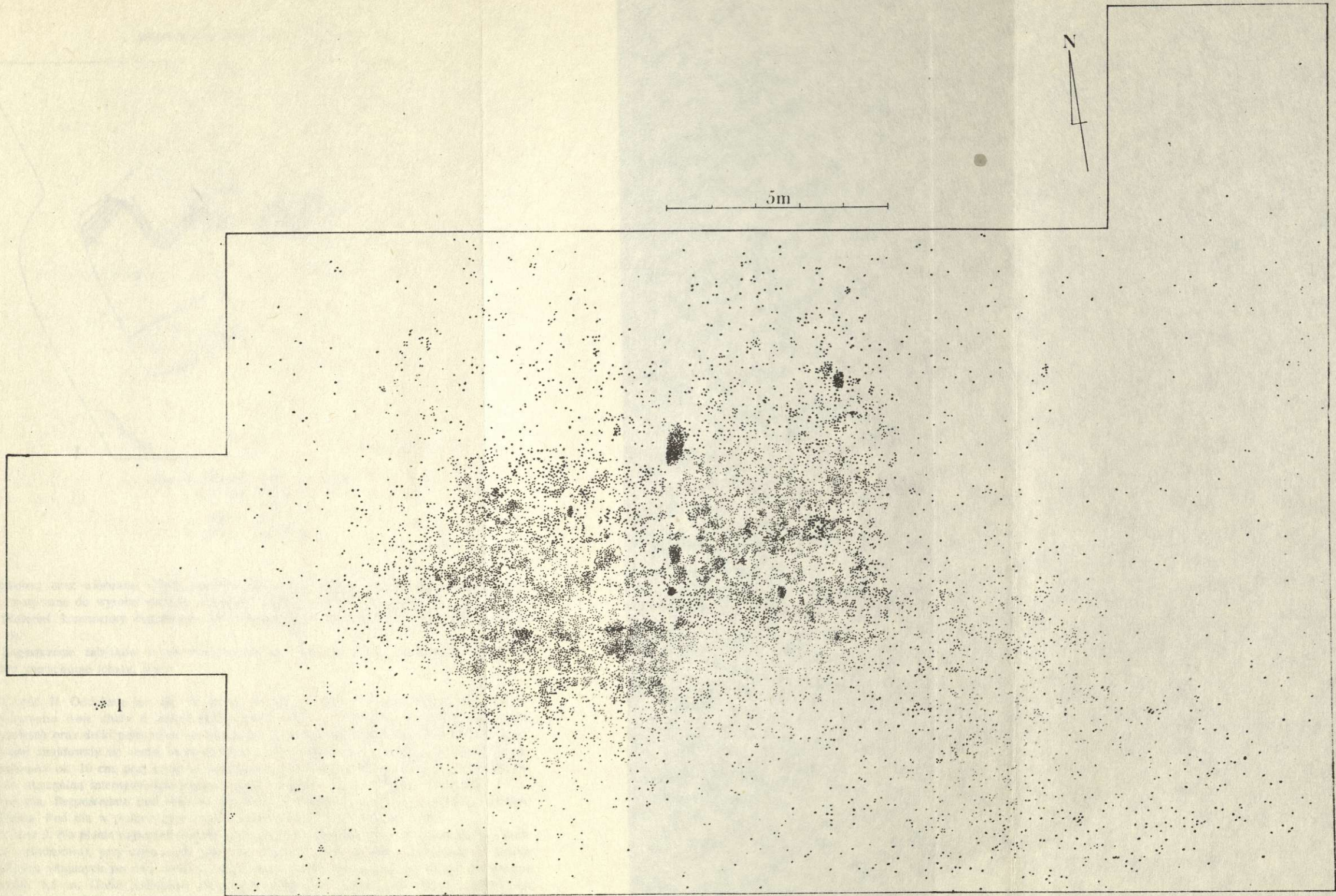
1 - rozrzut przedmiotów krzemienianych; 2 - rozrzut przedmiotów kamiennych w warstwie kulturowej

Site 1, part A

1, 2 - distribution of flint stone artifacts in the cultural layer

Ryc. 6. Dobroń, stan. 1, część A. Wybór ceramiki
Site 1, part A. Selection of pottery

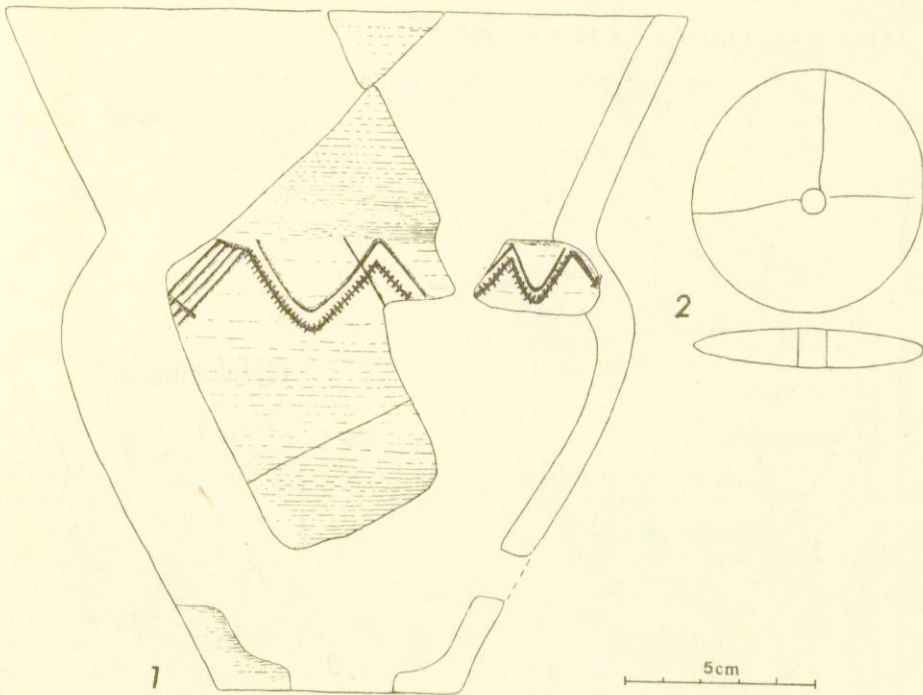
Ryc. 7. Dobroń, stan. 1. część B

1 - rozmiar polepy

Site 1. part B

1 - distribution of dabs

<http://www.rcin.org.pl>

Ryc. 8. Dobroń, stan. I, część A

1 – ceramika; 2 – przęślik

Site 1, part A

1 – pottery; 2 – spindle-whorl

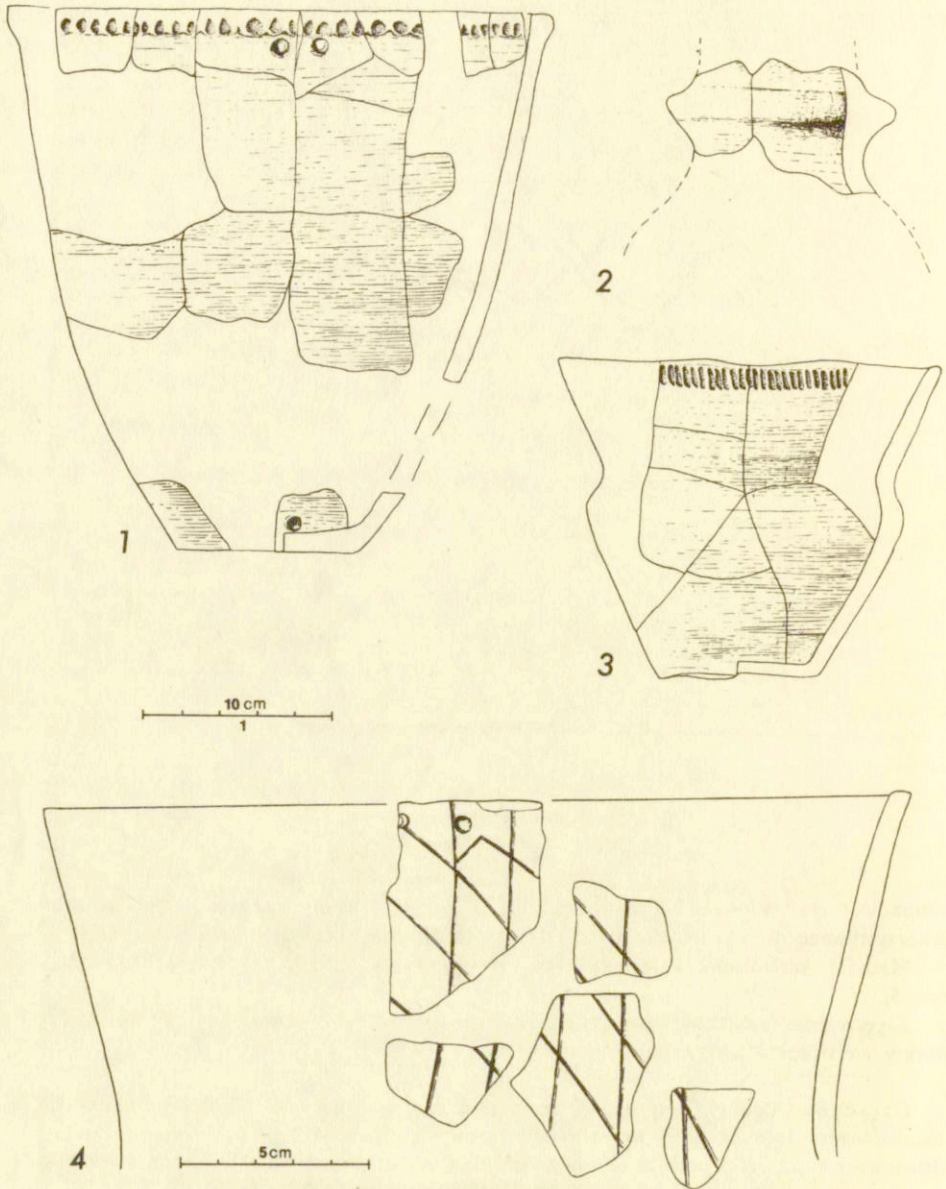
odłupkowe) oraz wiórowce. Często spotyka się także elementy napraw siekier gładzonych, wykorzystywane do wyrobu narzędzi. Dotyczy to głównie surowców niemiejsowych.

Materiał krzemienisty rozrzucony był równomiernie nie tworząc wyraźnego skupiska (ryc. 5).

Zagęszczenie zabytków w warstwie kulturowej pokrywa teren, na którym występują obiekty nieruchome (chaty, jamy).

Część B. Oddalona jest ok. 30 m na wschód od części A. Na powierzchni 425 m² zlokalizowano dwie chaty o konstrukcji słupowej (nr 3 i 4), jamę zasobową, kilka jam odpadowych oraz dołki posłupowe nie związane z konstrukcjami chat (ryc. 11). Powierzchnię, na której znajdowały się chaty, stanowił silnie przepalony na kolor ceglasczerwony piasek, o miąższości ok. 10 cm, przy czym w obrębie chat w ich częściach północnych charakteryzował się szczególną intensywnością przebarwienia i miąższością dochodzącą do 20 cm. Stratygrafia. Bezpośrednio pod warstwą próchnicy o miąższości 25-35 cm zalegała warstwa kulturowa. Pod nią w piaszczystym calcu widoczne były ślady obiektów KPL.

Chata 3. Na planie najprawdopodobniej pięcioboczna (zniszczona ściana zachodnia i częściowo południowa), przy czym część północną tworzyła przybudówka o konstrukcji wspartej na słupach wbijanych po dwa obok siebie. Długość wraz z przybudówką 10 m, zachowana szerokość 5,5 m. Dołki posłupowe na planie okrągłe, o średnicy do 50 cm, głębokości do 50 cm. Wypełniska wielu dołków posłupowych stanowił przepalony na kolor ceglasczerwony z odcieniem szarawym piasek oraz grudki polepy, niewypalanej gliny i drobinki węgla drzewnych. W kilku przypadkach część górną wypełniska stanowiła zwarta polepa,

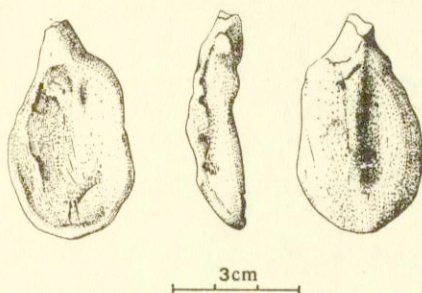
Ryc. 9. Dobroń, stan. 1, część A. Wybór ceramiki

Site 1, part A. Selection of pottery

pod nią natomiast znajdowała się lekko przepalona glina z grudkami polepy. Najbliższe otoczenie tych dołków stanowił silnie przepalony piasek.

W obrębie chat znajdowały się: nieliczne i silnie rozdrobnione fragmenty naczyń, duża ilość polepy występującej w różnej wielkości grudkach (także dość dużych) z licznymi odciskami plecionki z gałęzi.

Chata 4. Znajdowała się w bezpośrednim wschodnim sąsiedztwie chaty 3. Odległość między wschodnią ścianą chaty 3 a zachodnią ścianą chaty 4 wynosiła przypuszczalnie

Ryc. 10. Dobroń, stan 1, część A. Łyżka gliniana
Site 1, part A. Clay spoon

ok. 0,5 m. Pobudowana prawdopodobnie na planie prostokąta. Ściana południowa oraz część południowo-wschodniej i zachodniej zostały zniszczone przez nowożytnie wkopy. Zachowana długość chaty po osi północ-południe wynosiła 6 m, szerokość po osi wschód-zachód ok. 5 m. Dołki postłupowe na planie są okrągłe lub prawie okrągłe, o średnicy do 50 cm i głębokości do 55 cm poniżej poziomu identyfikacji. Wypełniska ich stanowił szary piasek z drobkami węgla drzewnych, grudkami polepy oraz grudkami niewypalanej gliny lub słabo przepalanej polepy. W kilku przypadkach strop wypełniska dołków postłupowych ściany zachodniej stanowił silnie przepalony piasek z dużą ilością polepy oraz niewypalanej gliny. Także w przypadku chaty 3 część słupów nośnych była najprawdopodobniej umacniana gliną.

Ruchomy materiał zabytkowy odkryty w obrębie chaty 4 to nieliczne fragmenty ceramiki, przepalony krzemień oraz duża ilość polepy także z odciskami elementów konstrukcyjnych.

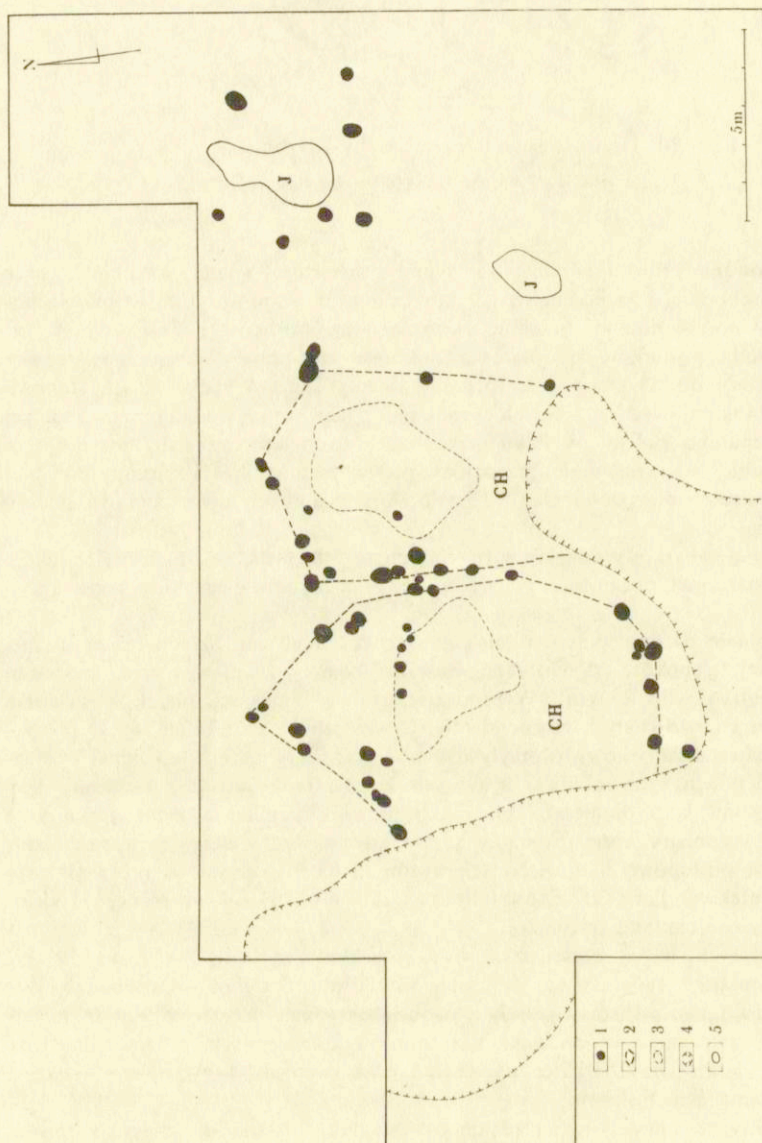
Jama 21. Na planie owalna, długości 360 cm, szerokości 160 cm. Składa się ze stopnia w części południowej (głębokość 30 cm) oraz właściwej komory zajmującej część środkową oraz północną (głębokość do 85 cm). Wypełnisko stanowił jasnoszary piasek z niewielką ilością węgla drzewnych rozłożonych równomiernie, a widocznych szczególnie w części stropowej. Ruchomy materiał zabytkowy tworzyły nieliczne fragmenty ceramiki, odtłupki i wióry krzemienne, grudki polepy, trzy połówki spalonych żołądzi oraz surowiec kamienny (zlepnienc wykorzystywany jako domieszka masy ceramicznej), kamień z jedną płaszczyzną gładzoną i drobne fragmenty kości zwierzęcych. Od strony wschodniej i zachodniej jamy znajdowały się dołki postłupowe stanowiące najprawdopodobniej pozostałości prostego zadania. W tym kontekście jama 21 rysowałaby się jako piwniczka-skład różnego rodzaju produktów m. in. żywnościowych (ryc. 12)⁷.

Z innych odkrytych w tej części stanowiska obiektów wyróżnia się *jama 29*. Na planie owalna o wymiarach 180 × 100 cm, w profilu nieckowata o głębokości dochodzącej do 80 cm. Jej wypełnisko tworzył szary piasek z drobkami węgla drzewnych. Inwentarz zabytkowy składał się z fragmentów ceramiki, przedmiotów krzemiennych, polepy, silnie rozdrobionych kości zwierzęcych. Charakter wypełniska oraz materiału zabytkowego wskazuje, że jest to typowa jama śmietniskowa.

Pozostałe obiekty to niewielkie, na planie okrągłe lub zbliżone do elipsy, w profilu nieckowate, najprawdopodobniej doraźnie wykorzystywane jamy śmietniskowe z niewielką ilością materiału zabytkowego składającego się z polepy, niewielkiej ilości fragmentów ceramiki, drobinek węgla drzewnych oraz drobnych fragmentów kości zwierzęcych.

Warstwa kulturowa tej części stanowiska zawierała bardzo dużą ilość polepy (ryc. 7).

⁷ Obiekty tego typu nazywane sklepami (znane autorowi z autopsji) służą obecnie na wsiach w Polsce Środkowej głównie do zimowego przechowywania ziemniaków.

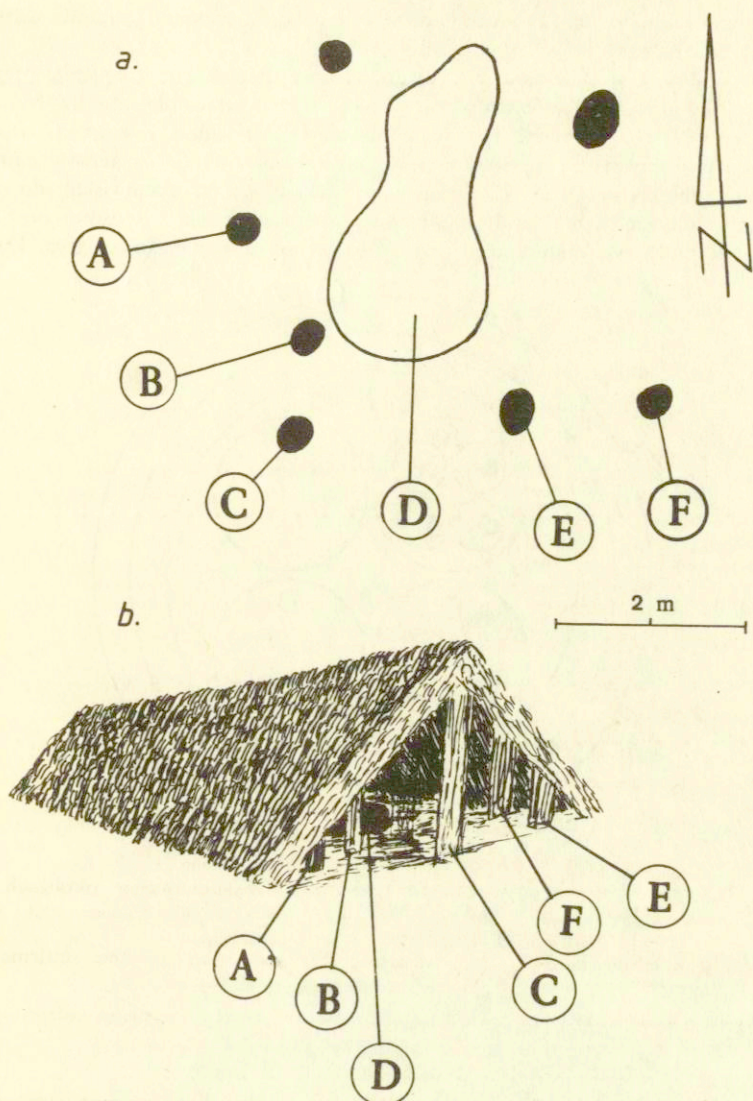

Ryc. 11. Dobroń, stan. 1, część B

1 – dolki posłupowe; 2 – zarysy chat; 3 – warstwa silnie przepalonego piasku; 4 – nowożytnie wkopy; 5 – jamy

Site 1, part B

1 – postholes; 2 – outlines of houses; 3 – layer of strongly burnt sand; 4 – modern ditches;
5 – pits

Ryc. 12. Dobroń, stan. 1, część B. Jama 21:

a – plan; *b* – rekonstrukcja; A, B, C itd. – dołki postupowe i odpowiadające im w rekonstrukcji słupy

Site 1, part B. Pit 21:

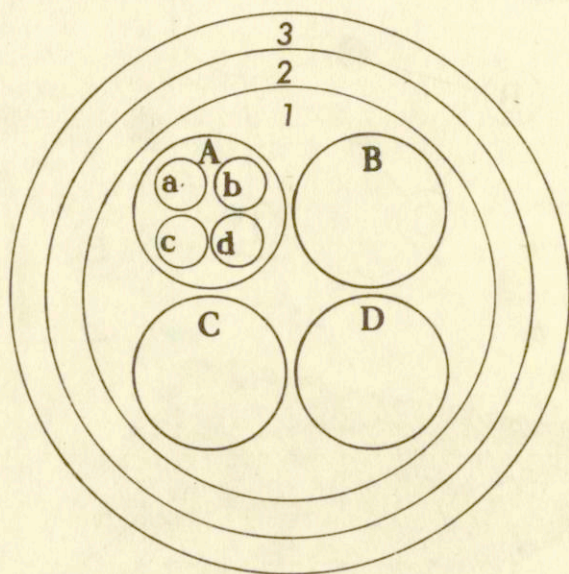
a – plan; *b* – reconstruction; A, B, C etc. – postholes and corresponding posts

a także z odciskami elementów konstrukcyjnych w postaci plecionki. Poza polepą wystąpiła niezbyt liczna ceramika. Odkryto także jeden kulisty rozcieracz kamienny oraz fragment drugiego. Wśród przedmiotów krzemiennych niezwykle rzadkim znaleziskiem jest trzoneczkowy grocik wykonany prawdopodobnie z krzemienia świeciechowskiego. Na uwagę zasługuje także bursztynowy paciorek walcowaty z przewierconym okrągłym otworem.

Niewielka ilość ruchomego materiału zabytkowego (z wyjątkiem polepy), brak elementów wskazujących na naprawy czy przebudowy chat oraz warstwa silnie przepalonego piasku w obrębie chat wskazują, że najprawdopodobniej ta część osady po krótkotrwałym użytkowaniu spaliła się.

W materiale obu części stanowiska poza czterema fragmentami ceramiki kultury przeworskiej nie stwierdzono innych domieszek.

Osada na stan. I w Dobroniu jest jak do tej pory największym i najlepiej rozpoznany obiekt tej kultury na terenie środkowej Polski. Dane jakich dostarczyły badania z lat 1982-1983 pozwalają na wstępne określenie niektórych elementów organizacji osady⁸. Przy rekonstrukcji przyjęto zasadę interpretowania i odtwarzania, od (1) elementów najmniejszych (poszczególne obiekty) poprzez (2) organizmy większe (części stanowiska) do (3) pełnej rekonstrukcji funkcjonowania osady i (4) zasad okupacji terenu, i sposobu oraz dynamiki wykorzystania środowiska naturalnego przez społeczność tu zamieszkującą (ryc. 13). Dotych-

Ryc. 13. Model sposobu rekonstrukcji funkcjonowania osadnictwa w okolicach Dobronia
a, b, c, d – pojedyncze obiekty; A, B, C, D – części stanowiska; 1 – osada; 2 – skupisko osadnicze; 3 – mikroregion

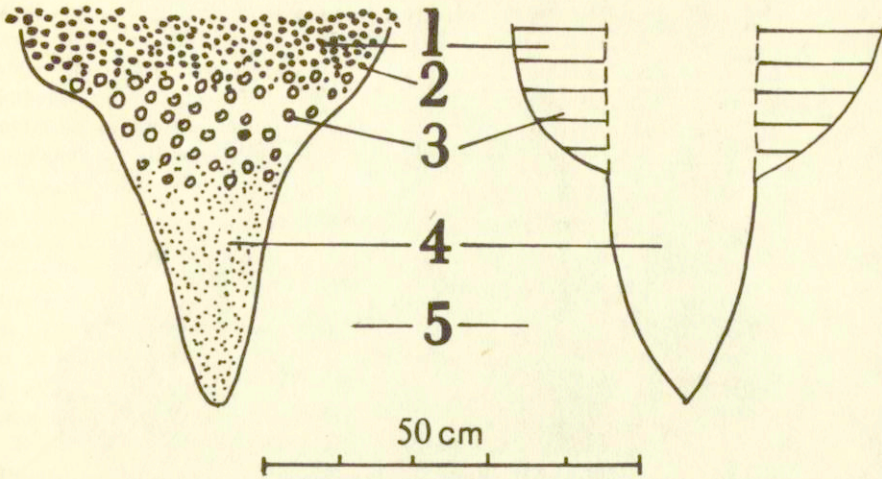
Model of the method used in reconstructing of functioning of the settlement in the environs of Dobronia

a, b, c, d – single features; A, B, C, D – part of the site; 1 – settlement site; 2 – settlement concentration; 3 – micro-region

czasowe badania pozwalają na częściową rekonstrukcję dwóch pierwszych elementów wyżej przedstawionego schematu. W dalszych rozważaniach zajmiemy się przede wszystkim częścią A stanowiska, która dzięki długotrwałemu funkcjonowaniu dostarczyła pełniejszych danych w zakresie dynamiki przeobrażeń podstawowych elementów osady. Pewne ustalenia, szczególnie dotyczące powierzchni użytkowych, dotyczyły również części B, a prawdopodobnie potwierdzą się na badanych w przyszłości następnych częściach osady w Dobroniu.

Podstawowym obiektem osadowym są chaty o konstrukcji słupowej. Budowane na planie prostokąta, powierzchnia ich wynosiła ok. 30 m². Słupy stanowiące szkielet konstrukcji wbijano we wcześniej wykopane dołki, a następnie, na co wskazuje charakter wypełnisk części dołków posłupowych, umacniano dodatkowo gliną (ryc. 14). Polepa z charakterystycznym układem odcisniętych prętów potwierdza stosowanie ścian o konstrukcji plecionkowej, wykonanych z przeplatanych ze sobą gałęzi o średnicy do 5 cm i trzciny lub sitowia.

⁸ K. V. Flannery, M. C. Winter, *Analyzing household activities*, [w:] *The early Mesoamerican village*. red. K. V. Flannery. Academic Press. New York – San Francisco – London 1976.

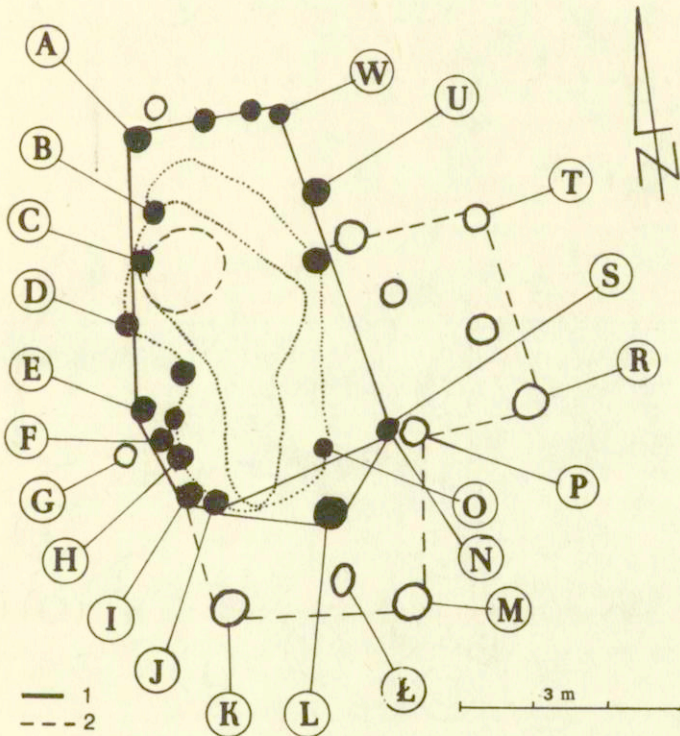

Ryc. 14. Dobroń, stan. 1. Profil dolka postupowego i rekonstrukcja sposobu umocowania słupa

1 – wkop; 2 – polepa; 3 – nieprzepalona glina; 4 – ślad po słupie; 5 – całec

Site 1. Cross-section of a posthole and reconstruction of the way in which a post was fastened

1 – ditch; 2 – daub; 3 – unburnt clay; 4 – posthole; 5 – primary ground

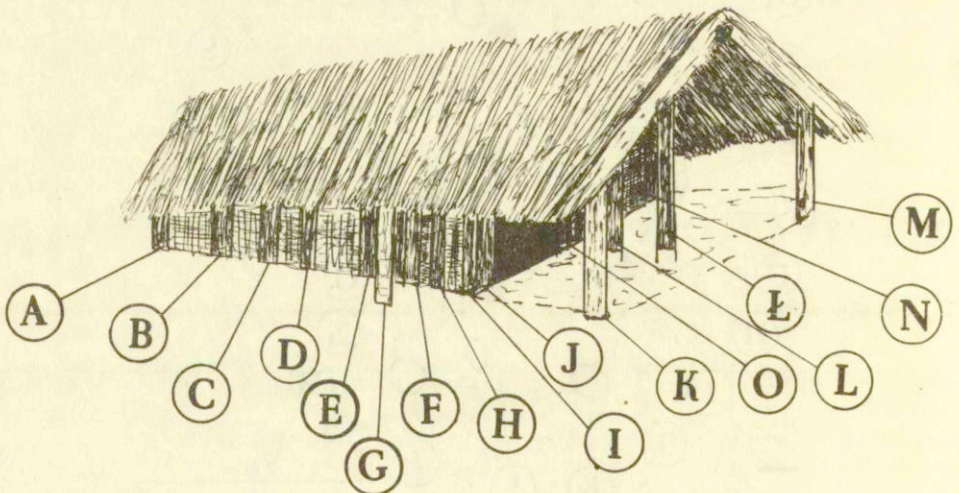
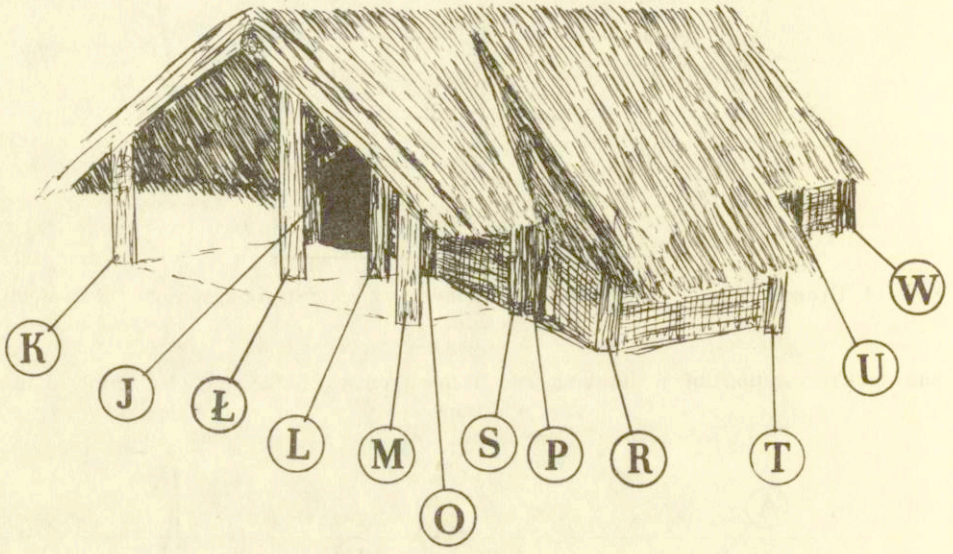
Ryc. 15. Dobroń, stan. 1, część A. Plan chaty 1

1 – konstrukcja pierwotna; 2 – dobudówki, A, B, C itd. – dolki postupowe

Site 1, part A. Plan of house 1

1 – original construction; 2 – annexes; A, B, C etc. – postholes

dodatkowo oblepianych gliną. Ten typ konstrukcji ścian wraz ze znaczną głębokością dołków posłupowych wskazuje na trwałość i stabilność konstrukcji. Charakterystyczny układ dołków posłupowych w chacie I daje podstawy twierdzeniu, iż stosowano tutaj dwuspadowy dach. Dwie przybudówki sugerują co najmniej jednokrotną przebudowę obiektu, a zagęszczenie i nierównomierny układ dołków posłupowych przy ścianie zachodniej dodatkowe jej remonty (ryc. 15. 16). Wewnątrz, obok nieobudowanego, lekko zagłębionego paleniska, znajduje się

Ryc. 16. Dobroń, stan. 1, część A. Rekonstrukcja chaty I

A, B, C, D – słupy odpowiadające dołkom posłupowym z ryc. 15

Site 1, part A. Reconstruction of house I

A, B, C, D – posts corresponding to postholes in fig. 15

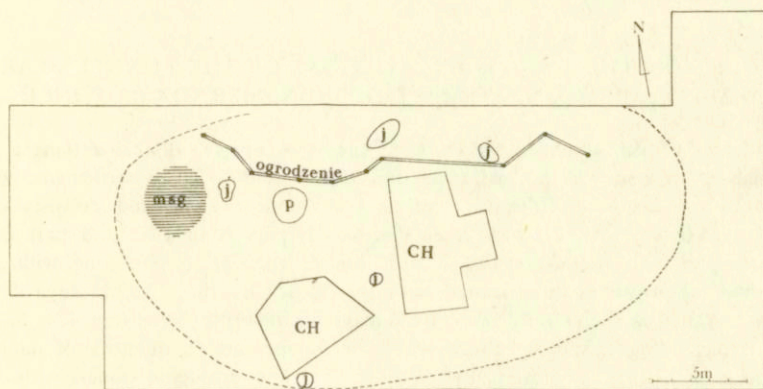
warstwa „przedetaliskowa” wyznaczająca miejsce najintensywniejszej działalności mieszkalnej. Jej powstanie wiąże się najprawdopodobniej przede wszystkim z zimową eksploatacją chaty.

Na zachód od chaty 1 i na północ od chaty 2 znajduje się szczególne nagromadzenie zabytków w warstwie kulturowej. Tutaj też skupia się większość obiektów odkrytych w tej części stanowiska, wśród których wyróżnia się nieobudowane, lekko zagłębione palenisko i jamy odpadowe. Teren ten stanowił najprawdopodobniej rodzaj podwórza.

Trudna jest do zinterpretowania funkcja pozostałych słupów nie związanych z konstrukcjami chat. Ich układ, szczególnie w części północnej, sugeruje możliwość istnienia tam rodzaju ogrodzenia (pomiędzy dwoma dołkami zarejestrowano tutaj płytki, wąski rowek), jednakże określenie takie na razie może być zastosowane jedynie jako daleko idące przypuszczenie. Natomiast wydaje się, iż znacznie więcej można powiedzieć na temat samego paleniska. Jego wielkość, a przede wszystkim silnie przepalony na znacznej powierzchni piasek wskazuje, iż funkcjonowało ono przez dłuższy czas. Natomiast nagromadzenie w palenisku popely oraz fragmentów naczyń, a także występowanie w jego sąsiedztwie dwóch płytów gliny sugerowałyby możliwość wypalania w nim ceramiki.

Rozproszony układ przedmiotów krzemianych, przy ich stosunkowo niewielkiej ilości, przemawia za pozaosadową, przynajmniej wstępną obróbką krzemienia.

Na podstawie układu obiektów oraz rozrzutu materiału zabytkowego w warstwie kulturowej powierzchnia użytkowa części A stanowiska wynosiła ok. 450 m² (ryc. 17). Wielkość powierzchni użytkowej części B posiada wartość zbliżoną.

Ryc. 17. Dobroń, stan. 1, część A. Rekonstrukcja

P – palenisko; msg – miejsce składowania gliny; j – jamy; CH – chaty, linią przerywaną wyznaczono powierzchnię tej części osady

Site 1, part A. Reconstruction

P – hearth, msg – clay store, j – pits, CH – houses; discontinuous line marks the area of this part of the settlement

Niewątpliwa jednoczasowość obiektów w obu częściach stanowiska, ich zwartość oraz pewna izolacja obu zespołów wskazuje, że były użytkowane przez niewielkie grupy ludzi, najprawdopodobniej rodziny.

Podstawową grupę zabytków odkrytych na stanowisku w Dobroniu stanowi ceramika. Naczynia, zarówno swoją formą jak i ornamentyką, wskazują na silne wpływy płynące z dwóch różnych kręgów kulturowych. Pierwszym z nich są małopolskie zespoły KPL, gdzie podobne zestawy form oraz zbliżoną ornamentykę spotykamy w inwentarzach charakterystycznych dla przełomu II i III fazy osady w Bronocicach⁹, oraz w materiałach

⁹ J. Kruk, S. Milisauskas, *Chronologia absolutna osadnictwa neolitycznego z Bronocic, woj. kieleckie*, APolski, t. 28: 1983, z. 2, ryc. 4, 1-23, ryc. 5, 20-22.

z osady w Niedźwiedziu¹⁰. Nawiązania te dostarczają istotnych danych chronologicznych, a także wskazują na prawdopodobne bezpośrednie kontakty społeczności dobrońskiej z mieszkańcami Małopolski.

Drugim kręgiem kulturowym, do którego analogie występują w materiale z Dobronia, są kultury strefy leśnej z ceramiką grzebykową. Uwidaczniają się one szczególnie w ornamentyce naczyń, gdzie niektóre formy zdobione są charakterystycznymi dla tego kręgu kulturowego wątkami¹¹.

Podsumowując przedstawione wyżej uwagi, należy podkreślić, że materiały ze stan. 1 w Dobroniu oraz innych stanowisk z dorzecza Grabi charakteryzują się dużym podobieństwem stylistycznym, a jednocześnie wyraźnie różnią się od inwentarzy KPL na terenach ościennych. Mamy tu najprawdopodobniej do czynienia z nową, mieszaną grupą kulturową genetycznie związaną zarówno z KPL, jak i kręgiem grzebykowym, funkcjonującą stosunkowo krótko na przełomie fazy wióreckiej i lubońskiej.

*Muzeum Archeologiczne i Etnograficzne
w Łodzi*

ANDRZEJ PELISIAK

REPORT ON THE 1982-1983 EXCAVATIONS OF THE FUNNEL BEAKER SETTLEMENT ON SITE 1 AT DOBRŃ, SIERADZ PROVINCE

The Funnel Beaker settlement at Dobroń, site 1, occupies a dune overlying a limestone rise covered by deposits of the last glaciation (figs 1 and 2). The settlement, which was discovered by chance in 1927, covers an area of some 5-6 ha and consists of several isolated parts. So far two parts have been discovered: part A in 1982 and part B in 1983.

Part A. The excavations revealed 2 post houses (fig. 3), 6 pits (one with a hearth) and a number of postholes unassociated with the house structure. Archaeological materials, usually concentrated in the cultural layer, included some 7000 potsherds (figs 4, 6, 8, 9), about 1000 flint artifacts (fig. 5), spindle whorls whole or fragmentary, a quantity of daub (fig. 3), a clay spoon (fig. 10) and fragments of others, a few grinders, stones with traces of polishing and fragments of animal bones. Raw material included several varieties of flint: cretaceous erratic, chocolate, cretaceous Volhynian, Świeciechów, striped as well as Jurassic flint from the Warta and the Kraków regions.

Part B. The excavations revealed 2 post houses (fig. 11), partly destroyed by modern ditches, and a number of settlement features, among which a roofed storage pit (no 21 – fig. 12) and a rubbish pit (no 29) deserve particular attention. The ground within the houses consisted of sand burnt to brick-red colour. Small finds were less abundant than in part A. They consisted of potsherds, flints, fragments of stone grinders, stones with traces of polishing, an amber bead and a tanged point of Świeciechów flint. Daub occurred in quantity, mostly within the houses.

Apart from 4 potsherds of the Przeworsk culture, no artifacts of any other culture were recorded.

The methodological principle underlying the study of the site involved four stages of

¹⁰ B. Burchard, *Wyniki badań wykopaliskowych na osadzie kultury pucharów lejkowatych na stan. 1 w Niedźwiedziu, gm. Słomniki, woj. Kraków, w latach 1965-1973*, Spraw. Arch., z. 29: 1977, ryc. 9c, 11d.

¹¹ E. Kempisty, *Materiały tzw. kultury ceramiki grzebykowo-dolkowej z terenu Mazowsza i Podlasia*, WA, t. 37: 1972, z. 4, Tabl. XXIV, 18, 19, 20, Tabl. XXX, 15.

interpretation and reconstruction, starting with (1) the reconstruction of the smallest units (particular features), through (2) that of the larger organisms (parts of the site), arriving at (3) the full reconstruction of the functioning of the settlement and at (4) defining the principles of settling as well as the means and dynamics of exploiting the natural environment by the inhabitants. The first two stages were partly realized, the basic data being furnished by part A of the site.

House 1 (figs 15 and 16) had wattle-and daub walls, a saddle roof, the posts being driven into earlier prepared holes and reinforced with clay (fig. 14). Two annexes indicate rebuilding. The layer round the hearth owes its origin to organic remains trodden in during intense domestic activities, notably in winter.

Between the houses was some sort of a courtyard with rubbish pits and a hearth where pottery had been fired. In this area the cultural layer is particularly rich in finds.

Postholes north of house 1 and of the hearth are probably traces of fencing.

The "utilized" area of part A measured some 450 sq m (fig. 17) and that of part B was similar in size.

The contemporaneity of the features in both parts of the site, their content and certain isolation of the two assemblages indicate that they were used by small groups of people, probably by families.

The materials, notably pottery, are reminiscent of Little Polish assemblages of the Funnel Beaker culture (Bronocice phase II and III) and of cultures with comb pottery. We deal here probably with a group with genetic characteristics linked to the two cultural circles.

